

## Z żałobnej karty

### Profesor Janusz Dunin-Horkawicz (1931–2007)

27 lipca 2007 roku zmarł Janusz Dunin – bibliotekarz, bibliofil, księgoznawca, literaturoznawca, publicysta, pisarz, profesor Uniwersytetu Łódzkiego i Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, wybitny uczony, badacz literatury popularnej.

Urodził się 26 czerwca 1931 roku w Wilnie w inteligenckiej rodzinie lekarzy, tam spędził dzieciństwo i lata wojny, doznawał pierwszych fascynacji książką i drukiem, tam też powstała pierwsza kolekcja dziecięcych książeczek. Opisał to po latach w urokliwej książeczce *Co było a nie jest... czyli kilka lat młodości mojej w Wilnie* (Łódź 1990). Ósmym transportem repatriacyjnym w 1945 roku powrócił do kraju (z krótkim postojem w Lublinie), nie do wymarzonego Gdańska, ale do Łodzi, którą obejrzał po raz pierwszy w czasie pochodu pierwszomajowego.

W 1945 roku rozpoczął naukę w elitarnym łódzkim I Liceum Ogólnokształcącym im. Mikołaja Kopernika („Koprze”). Szkolne lata to pierwsze starcie z nowym ustrojem sprawiedliwości społecznej, a także kontakty z łódzkimi jezuitami i ks. Tomaszem Rostworowskim. Maturę otrzymał w 1950 roku, ale rodzinnych tradycji lekarskich nie mógł kontynuować, gdyż ze względów ideologicznych nie został dopuszczony nawet do egzaminów wstępnych na łódzką Akademię Medyczną. Za namową przyjaciela rodziny wyjechał na kolejny „postój” do Lublina, aby podjąć studia na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Tam rozpoczął (1 X 1950 r.) naukę na Wydziale Nauk Humanistycznych. Studia polonistyczne odbywał pod kierunkiem wybitnych profesorów (Ireny Sławińskiej, Czesława Zgorzelskiego, Juliusza Nowaka-Dłużewskiego, Józefa Kellera). W lutym 1955 roku otrzymał magisterium na podstawie pracy *O dowcipach. Próba ujęcia teoretycznego*. W Lublinie aktywnie uczestniczył w bogatym w tym czasie życiu naukowym, artystycznym, kulturalnym i towarzyskim, tu znalazł swoją żonę. W Lublinie w latach 1950/1951–1956/1957 związał się etatowo ze Stowarzyszeniem PAX, do którego ideologii rozczarowywał się stopniowo. Wystąpił z jego szere-

gów, został więc z dniem 31 maja 1957 roku zwolniony z pracy w Łódzkim Oddziale Wydawniczym PAX. Lata szkolne, studenckie i „paksowskie” opisał w wydanych na 75-lecie KUL-u wspomnieniach: *Przystanek na wyspie wolności. Pejzaż KUL-owski z partią i PAX-em na horyzoncie* (Lublin 1993).

W 1957 roku rozpoczął pracę w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego. W BUŁ pracował do 1987 roku, czyli dokładnie 30 lat. Przeszedł w niej wszystkie stopnie zawodowej kariery bibliotekarza. Przez wiele lat kierował działem gromadzenia zbiorów i żarliwie zabiegał o pozyskiwanie najcenniejszych dzieł, zwłaszcza o piśmiennictwo emigracyjne i drugiego obiegu. Przez jedną kadencję (1984–1987) pełnił funkcję dyrektora Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego. W ramach prac naukowych BUŁ realizował kilka tematów dotyczących m.in. powieści zeszytowych, serii zeszytowych oraz serii literackich i pozaliterackich, uwieńczonych publikacjami (1978, 1984, 1991). Wiele pisał w czasopismach bibliotekarskich na tematy zawodowe (zarówno z zakresu pragmatyki, jak i problematyki naukowej i teoretycznej). Był autorem cyklicznych felietonów (niektórych z żoną) na łamach „Bibliotekarza”, „Relaksu”, „Kolekcjonera Polskiego”, „Nowych Książek” i „Odgłosów”.

Wraz z rozpoczęciem pracy w BUŁ zaczął się kolejny etap Jego przygody z bibliofilstwem, początkowo w Klubie Miłośników Książki przy Zarządzie Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, gdzie należał do najbardziej aktywnych jego członków. A w 1967 roku był jednym z inicjatorów i członkiem-założycielem Łódzkiego Towarzystwa Przyjaciół Książek. Udzielał się w nim społecznie (odczyty, referaty, prelekcje, spotkania autorskie, szopki itp.) przez 50 lat, aż do ostatniej chwili, bo jeszcze 23 maja 2007 roku wystąpił na zorganizowanym przez ŁTPK swoim benefisie z okazji otrzymania na wniosek ŁTPK – Nagrody Prezydenta Miasta Łodzi.

Był także członkiem innych towarzystw bibliofilskich w Warszawie i Toruniu. Swoją działalność bibliofilską potwierdził m.in. w następujących publikacjach: *Ekslibrisy, książki, ludzie...* (Łódź 1974), *Philobiblion polski* (Wrocław 1983), *Moja Łódź pełna książek...* (Łódź 2002) i wielu innych.

Jako kolekcjoner i bibliofil zgromadził duże i wartościowe kolekcje: ekslibrisów i grafik, druków bibliofilskich, literatury księgoznawczej, literatury drugiego obiegu księgarskiego (książki kramarskiej, brukowej, powieści zeszytowej), książek dla dzieci i młodzieży, *vilniana* (*lithuanica*), *varia*, szpargalia, *rara et curiosa*. Będąc na emeryturze, świadomie pozbywał się poszczególnych kolekcji, które już opisał i wykorzystał, organizując aukcje pod hasłem *Książki, które miałem*, dokumentując je drukowanymi katalogami opatrzonymi obszernym naukowym omówieniem – wstępem właściciela na temat kolekcji. Odbłyły się cztery takie aukcje – w 1995, 1999, 2002, 2005 roku. Kolekcja książek, opisana w katalogu wystawy *Dawna książka dla dzieci. Katalog Janusza Dunina* (Wałbrzych 1988), znalazła się w Miejskiej Bibliotece Publicznej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego, zbiór okładek i druków awangardowych trafił do Muzeum Sztuki Książki w Muzeum

Narodowym we Wrocławiu. Część papierów i korespondencję zakupiła w ostatnim czasie Biblioteka Uniwersytecka w Łodzi. Pozbywanie się kolekcji ocenił sam Janusz Dunin jako niezapomnianą bibliofilską przygodę i głębszą refleksję nad sensem kolekcjonerstwa<sup>1</sup>.

Działalność zawodowa-bibliotekarska i bibliofilska sprzyjały zainteresowaniom naukowym i prowadzeniu prac badawczych, które koncentrowały się na obszarze szeroko pojętego księgoznawstwa i literaturoznawstwa oraz na ich pograniczach. Bogate rezultaty tych poczyniń publikował na łamach znakomitych czasopism naukowych polskich i zagranicznych lub w formie oddzielnych – samoistnych druków. Miało to także odzwierciedlenie w zdobywaniu kolejnych stopni naukowych. W 1968 roku na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Łódzkiego uzyskał doktorat na podstawie rozprawy *Drugi rynek księgarski w Polsce. Rzecz o wydawnictwach literatury jarmarcznej i brukowej*; w 1983 roku, na tymże wydziale, zdobył stopień doktora habilitowanego na podstawie pracy (książki) *Rozwój cech wydawniczych polskiej książki literackiej XIX i XX wieku* i został mianowany docentem.

Od roku akademickiego 1987/1988 związał się na stałe (etatowo) z Katedrą Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Łódzkiego, z którą współpracował wcześniej (od 1969 r.), wykładając w trybie prac zleconych. To stałe zatrudnienie w Katedrze ukierunkowało Jego działania na pracę dydaktyczną i naukowo-badawczą. Prowadził wykłady kursowe i monograficzne, proseminaria i seminaria magisterskie, z zakresu historii książki, zagadnień wydawniczych i księgarskich, bibliografii, biografii ludzi książki. W sumie wypromował około 100 magistrantów. Był promotorem trzech doktoratów, autorem licznych recenzji rozpraw doktorskich i habilitacyjnych, recenzji wydawniczych. Prowadził wykład monograficzny na temat bibliofilstwa na Uniwersytecie Jagiellońskim, a także na innych uczelniach.

Docent dr hab. Janusz Dunin w 1993 roku awansował na stanowisko profesora nadzwyczajnego UŁ, w listopadzie 1996 roku Rada Państwa przyznała Mu na wniosek Rady Wydziału Filologicznego UŁ tytuł naukowy profesora nauk humanistycznych, a Minister Edukacji Narodowej (w 1998 r.) mianował na stanowisko profesora zwyczajnego. Z dniem 30 września 2001 roku przeszedł na emeryturę, ale do 2003 roku prowadził dalej w Katedrze Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UŁ wykłady i seminarium magisterskie. „Od 2002 roku – jak sam pisze – podjąłem pracę w Wyższej Szkole Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi. Wykładałem edytorstwo na kierunku Dziennikarstwo. Od r. akad. 2003/2004 WSHE jest jedynym moim miejscem pracy. Dla potrzeb studentów tej szkoły wydałem skrypt zawierający podstawowe pojęcia z edytorstwa” (*Wstęp do edytor-*

---

<sup>1</sup> J. Dunin-Horkawicz, *Vilniana i Lithuanica. Pożegnanie ze zbiorem. [Katalog aukcji]*, Łódź 2005, s. 8–9.

stwa, Łódź 2000)<sup>2</sup>. Z okazji 70-lecia urodzin dedykowano Mu tom „Folia Librorum”<sup>3</sup>.

Aktywność naukowa Janusza Dunina to nie tylko działalność pisarska i publikacyjna, lecz także bardzo owocny udział w życiu naukowym w kraju i za granicą. Był uczestnikiem, często z referatami, sympozjów, konferencji i zjazdów organizowanych przez szkoły wyższe, towarzystwa naukowe, stowarzyszenia zawodowe, szczególnie chętnie zapraszano Go wtedy, gdy spotkania te dotyczyły tematów z pogranicza nauk, np. literaturoznawstwa, nauk o kulturze i komunikacji społecznej, a i niekiedy polityki (zwłaszcza stosunków polsko-niemieckich, polsko-żydowskich i polsko-litewskich). Szczególnie istotny był jego wytrwały udział w kilkunastu konferencjach karpackich, organizowanych przez Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Wrocławskiego, a poświęconych literaturze i kulturze popularnej. Profesor Dunin od początku funkcjonował w gronie uczestników jako „klasyk” – autor znakomitego dzieła *Papierowy bandyta. Książka kramarska i brukowa w Polsce* (Łódź 1974), dzieła, które uświadomiło początkującym badaczom ogrom materiału i problematyki, jaka składa się na pojęcie „literatura popularna”.

We wspomnianej już wcześniej wypowiedzi Profesor stwierdził: „Przez cały czas pracy zawodowej, naukowej i dydaktycznej publikowałem. Moje zainteresowania można określić jako interdyscyplinarne. Pisałem prace regionalistyczne (m.in. Łódź), literaturoznawcze i społeczne. Publikowałem (i nadal publikuję) książki (20 tytułów własnych i we współautorstwie) oraz artykuły i referaty naukowe oraz prace popularne i publicystyczne w księgach zbiorowych i m.in. takich pismach, jak *Studia o Książce*, *Bibliotekarz*, *Przegląd Biblioteczny*, *Literatura i Kultura Popularna*, *Odgłosy*, *Literatura Ludowa*, *Nowe Książki*, *Polityka*, *Tygodnik Powszechny*, *Lithuania*, *Forum Akademickie* i in.”<sup>4</sup>. Dalej określił swoje zainteresowania naukowe: „Główny nurt moich zainteresowań ściśle ukształtował się wokół teorii i praktyki komunikowania się za pomocą druku (zarówno słowem pisanym, jak i poprzez przekaz ikoniczny). [...] Pismo i druk jako MEDIUM było głównym przedmiotem badań i publikacji. Tematyka moich prac skupiała się na komunikacyjnej roli publikacji jako całości. Pisałem nie tylko o książkach, ale też np. o komiksach i karcie pocztowej jako nośniku treści literackich. Zajmowałem się problemami kształtowania druków w zależności od ich odbiorców. [...] Publikowałem i wygłaszałem też teksty dotyczące cenzury i wolności słowa oraz ideologicznych aspektów komunikacji literackiej [...] o ideowych przesłaniach grafiki okładek książkowych okresów hitleryzmu i socrealizmu [...].

---

<sup>2</sup> Prof. dr hab. Janusz Dunin-Horkawicz, [dokument elektroniczny], tryb dostępu: <http://www.dziennikarstwo.wshe.pl/pracownik>.

<sup>3</sup> H. Tadeusiewicz, *Profesor Janusz Dunin w siedemdziesięciolecie urodzin*, „Folia Librorum”, t. 11, Łódź 2003, s. 4.

<sup>4</sup> Prof. dr hab. Janusz Dunin-Horkawicz...

Publikowałem też prace dotyczące stosunków polsko-żydowskich w drukach popularnych oraz ideologii polskich druków dewocyjnych”<sup>5</sup>.

Dorobek naukowy Profesora Janusza Dunina jest ogromny; opublikowana w 2004 roku w Jego zbiorze *Studia o komunikacji społecznej* bibliografia prac liczy ponad 460 pozycji<sup>6</sup>. A i od tego czasu dołożył sporo nowych opracowań. Do najważniejszych Jego książek należą: *W Bi-Ba-Bo i gdzie indziej. O humorze i satyrze miasta Łodzi od Rozbickiego do Tuwima* (Łódź 1966), *Papierowy bandyta. Książka kramarska i brukowa w Polsce* (Łódź 1974), *Życie i sprawy Sotera Rozmiara Rozbickiego...* (Łódź 1980), *Książeczki dla grzecznych i niegrzecznych dzieci. Z dziejów polskich publikacji dla najmłodszych* (Wrocław 1991), *Pismo zmienia świat. Czytanie, lektura, czytelnictwo* (Łódź 1998), *Studia o komunikacji społecznej* (Łódź 2004). Był autorem także drobniejszych prac, takich jak np. *Książka na miarę człowieka* (Łódź 1989), *Uczująca mała czyli Czy można jeść przy czytaniu?* (Łódź 1993), *Czy to bajka czy nie bajka...* (Łódź 2000), *WC Book. Książka klozetowa do rozweselania i refleksji* (Łódź 2002). Do wymienionych przez Niego tytułów czasopism, w których publikował, należy dodać wiele innych. Uczestniczył także w wielu wydawnictwach zbiorowych: *Słowniku pracowników książki polskiej*, *Słowniku literatury popularnej*, *Polskim słowniku biograficznym*, *Słowniku literatury polskiej XIX wieku* i wielu innych. Był członkiem redakcji „Studiów o Książce” (1970–1980) oraz członkiem Rady Redakcyjnej serii Literatura i Kultura Popularna (1991–2006).

Od najwcześniejszych lat udzielał się społecznie we wspomnianym już PAX-ie, Związku Nauczycielstwa Polskiego, bardzo aktywnie w Stowarzyszeniu Bibliotekarzy Polskich, z którego wystąpił po akcesie SBP do PRON-u.

Profesor Janusz Dunin był czynnym członkiem Wydziału I Łódzkiego Towarzystwa Naukowego, Komisji Literatury Popularnej Komitetu ds. Literatury PAN, Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego, należał także do Towarzystwa Przyjaciół Wilna i Ziemi Wileńskiej, Klubu Miłośników Litwy oraz innych.

Ważnym czynnikiem w działalności naukowej Janusza Dunina były zagraniczne staże i podróże, które odbywał m.in. do Anglii, Włoch, Czech, Słowacji, kilkakrotnie do Niemiec, Hiszpanii, Irlandii, Szwajcarii, Rosji, na Litwę, Ukrainę i do innych krajów. Inspirowały one do powstawania kolejnych publikacji.

Był także znanym działaczem opozycyjnym. W opracowaniu *Noty biograficzne łódzian zasłużonych w działaniach opozycji antykomunistycznej w latach 1976–1989* czytamy: „Zdobywał i zbierał nielegalną literaturę (wydawnictwa Instytutu Literackiego w Paryżu, »Kultura« paryska, wydawnictwa londyńskie) dla Biblioteki UŁ. [...] Wspomagał KOR finansowo (składki na ręce Wacława Zawadzkiego). [...] W stanie wojennym internowano jego córkę, zięcia i żonę,

<sup>5</sup> *Ibidem*.

<sup>6</sup> [M. Antczak, A. Kempa], *Bibliografia Janusza Dunina*, [w:] J. Dunin, *Studia o komunikacji społecznej*, WSHE, Łódź 2004, s. 273–302.

a półrocznego wnuka zabrano do Izby Dziecka (gdzie go dopiero po jakimś czasie odnalazł)...”<sup>7</sup>.

Praca zawodowa, naukowa, organizacyjna i dydaktyczna, dorobek piśmienniczy, zaangażowanie społeczne – były wielokrotnie nagradzane i wyróżniane: otrzymał m.in. kilka nagród indywidualnych I stopnia Rektora UŁ (1984, 1992, 1993, 1999, 2001), Złotą Odznakę SBP (1972) i ZNP (1976), tytuł Zasłużonego Działacza Kultury (1973), Dyplom Honorowy Ministra Kultury i Sztuki (1975, 1979), Złotą Odznakę UŁ (1977), Złoty Krzyż Zasługi (1978), Medal 50-lecia UŁ (1995), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1990), Nagrodę Naukową SBP im. A. Łysakowskiego (1988) i liczne dyplomy (WSHE, INiB Uniwersytetu Wrocławskiego) i inne.

Żegnaliśmy Go z żalem, odszedł od nas wybitny uczony i łódzianin, wspaniały człowiek i niezawodny przyjaciel.

*Jerzy Andrzejewski*  
Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego

---

<sup>7</sup> Janusz Dunin-Horkawicz, [dokument elektroniczny], tryb dostępu: [http:// www.slownik-niezalezni dlakultury.pl/lodz/](http://www.slownik-niezalezni dlakultury.pl/lodz/).